

6. Петренко В.Л. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти / В.Л. Новиков, Д.А. Новиков // Вища освіта: інформаційний вісник. – 2003. – № 10. – 82 с.
7. Писаренко В.И. Проектирование содержания профессионального образования техников швейного производства на основе интегративного подхода : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 / В.И. Писаренко. – Тольятти, 2004. – 188 с.
8. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике / В.М. Полонский. – М. : Высш. шк., 2004. – 512 с.
9. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher>. – Заголовок з екрана.
10. Субетто А.И. Введение в нормологию и стандартологию образования. – СПб. ; М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, КГУ им. Н.А. Некрасова, Крестьянский государственный университет им. Кирилла и Мефодия, 2001. – 182 с.
11. Филонов Г.Н. О методологии проектирования образовательных стандартов [Электронный ресурс] / Г.Н. Филонов. – Режим доступа: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/20913487>.
12. Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1983.
13. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки / Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1979.

ФУНТИКОВА О.О.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РОЗВИТКУ Й НАВЧАННЯ ДИТИНИ

Актуальним теоретичним питанням є взаємозв'язок розвитку й навчання дитини, про що свідчать теорії рекапітуляції, біхевіоризму, оперантної зумовленості поведінки дитини, соціального навчання дитини та їх еволюція. Розкриття та обґрунтування основних внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на розвиток дитини, а також на результативність навчання дошкільника дає змогу педагогам організувати цей процес у дошкільному навчальному закладі відповідно до природних, дидактичних, соціальних закономірностей.

На сьогодні науковцями розглянуто та проаналізовано зміст і обсяг знань дошкільників у контексті їх пізнавальної активності та здібностей (А.М. Богуш, Л.А. Венгер, С.О. Ладивір, Г.О. Люблінська, О.П. Усова, Є.Й. Щербакова); досліджено співвідношення біологічного й соціального в розвитку дитини (А. Валлон, Н.Ф. Тализіна); експериментально вивчено види та форми навчання дошкільників (Г.О. Люблінська), способи навчання (О.В. Запорожець), умови навчання (Л.С. Виготський), психологічні основи навчання та розвитку особистості (Г.С. Костюк), учіння й розумового розвитку суб'єкта (Н.О. Менчинська), засвоєння знань і розумової дії суб'єктом (Н.Ф. Тализіна); теоретично обґрунтовано соціальні, генетичні, навчальні, виховні фактори розвитку дитини (Дж. Аронфрід, А. Бандура, Г. Бейлін, Р. Белл, Дж. Брунер, К. Бюллер, І. Вульвілл, Дж. Доллард, Д. Елкінд, М. Лорандо, Є. Маккобі, Н. Міллер, В. Мішель, Г. Петтеосон, А. Пінар, Дж. Роггер, Р. Сірс, Б. Скіннер, Е. Торндайк, Б. Уайт, Дж. Уайтинг, Р. Уолтерс, Дж. Уотсон, Дж. Флейвелл, В. Хартуп, А. Ярроу та ін.).

Мета статті – на підставі аналізу теоретичних поглядів відомих науковців на зовнішні та внутрішні фактори біологічного, соціального, психосоціального, психологічного впливу на розвиток дитини довести існування зв'язку між розвитком і навчанням дитини; визначити роль дорослого та вплив дидактичного супроводу на якість навчання дошкільника.

У дошкільному віці навчання розглядається як один із засобів розумового виховання. Воно безпосередньо впливає на зміст і обсяг знань, пізнавальну активність і здібності дітей (А.М. Богуш, Л.А. Венгер, С.О. Ладивір, Г.О. Люблінська, О.П. Усова, Є.Й. Щербакова та ін.) [7; 10; 20; 25; 26], пізнання навколишньої дійсності з боку дитини є глибшим та різноманітнішим (В.В. Давидов, Л.В. Занков, М.М. Скаткін) [13; 14].

Ефективність засвоєння змісту дошкільного навчання забезпечує відповідна група методів і дидактичних засобів, яка спирається на взаємодію розвитку, дозрівання та навчання дитини.

Вчення про розвиток дитини за останнє століття еволюціонувало від простого та елементарного розуміння системи “дитина – предмет” до розуміння “дитина – суспільство”, про що свідчать такі теорії, як: теорія трьох ступенів (К. Бюллер), теорія рекапітуляції, біхевіоризму (Дж. Уотсон, Е. Торндайк), теорія оперантної зумовленості поведінки дитини (Б. Скіннер). Тобто спостерігається перехід від примату біологічного до примату соціального в розумінні сутності розвитку дитини та відповідних механізмів цього розвитку. Сучасні теорії останніх десятиріч, такі як етнопсихологічна теорія особистості, теорія соціального наuczіння (А. Бандура, Д. Доллард, Н. Міллер), свідчать про подолання біогенетичного принципу в розумінні розвитку дитини.

Існує багато теоретичних поглядів дослідників на природу розвитку дитини. Наприклад, теорія соціального наuczіння першого покоління (Дж. Доллард, Н. Міллер, Дж. Роггер, Р. Сірс, Дж. Уайтинг), теорія соціального наuczіння другого покоління (А. Бандура, Р. Уолтерс), а пізніше теорія третього покоління, в основу якої покладено інтерактивний аналіз (Р. Белл, Г. Петтеосон, В. Хартуп, А. Ярроу) та соціально-когнітивний аналіз (Дж. Аронфрід, Є. Маккобі, В. Мішель).

Сучасний стан питання – це широка дискусія про співвідношення біологічного й соціального в людині з позиції розуміння закономірностей (А. Валлон, Н.Ф. Талізїна) [9]. Ряд дослідників дотримується положення про взаємодію двох факторів – спадкового й соціального (навчання, наuczіння), однак природа кожного окремо взятого фактора недостатньо вивчена. Увага зосереджується на різних аспектах соціального середовища – на видах і формах навчання (Г.О. Люблінська) [20], способах навчання (О.В. Запорожець) [15], умовах навчання (Л.С. Виготський) [11].

Взаємодія загального розвитку з віковим, морфофункціональним та індивідуальним визначає закономірності формування особистості (А.І. Кочетов). Наукова проблема розвитку дитини протягом кількох десятиріч перевірялися, осмислювалися й асимілювалися в рамках американської нормативної традиції (Дж. Брунер, Г. Бейлін, І. Вулвілл, М. Лорандо, А. Пінар, Дж. Флейвелл, Д. Елкінд, Б. Уайт) [8].

Пізнання механізмів цих глибинних процесів – ключ до вирішення проблеми дитячого розвитку. Кожний етап дитячого розвитку характеризується своєю фізичною, психічною, інтелектуальною та індивідуальною організацією. Кожний новий рівень розвитку дитини закономірно йде за попереднім, перехід від одного до іншого зумовлений внутрішніми і зовнішніми причинами та рядом суперечностей, які недостатньо описано з погляду закономірностей. Складність проблеми полягає в розкритті внутрішніх процесів розвитку дитини та впливі комплексу зовнішніх соціальних факторів на цей розвиток.

Багато шкільних дидактів пов'язували успішний розвиток дитини з набуттям сукупності знань про навколишній світ. Критерієм розвитку визнається обсяг, осмисленість та якість знань про навколишню дійсність. Дослідження довели, що знання за своєю природою ідеальне й виникає у свідомості дитини тільки в контексті діяльності в момент взаємодії об'єкта і суб'єкта. Беручи до уваги значення знання для подальшої успішної практичної діяльності людини, дослідники обґрунтовують завдання й зміст проблемного навчання (М.І. Махмутов), його оптимізації (Ю.К. Бабанський) [3], здійснення індивідуального підходу (В.М. Галузинський), стимулювання інтелектуального розвитку (М.Д. Ярмаченко) [28], дидактичного забезпечення навчання (В.І. Бондар, В.Ф. Паламарчук). Провідні вчені розглядають взаємозв'язок розумового виховання й формування світогляду (В.О. Сухомлинський), навчання і розвитку особистості (Г.С. Костюк) [17], учіння й розумового розвитку суб'єкта (Н.О. Менчинська) [21], засвоєння знань і розумової дії (Н.Ф. Талізїна), вплив віку та розвиток дитини й навпаки (Д.Б. Ельконін) [27], взаємозв'язок розвитку та гри (Л.В. Артемова) [2]. Розроблено теоретичну основу керівництва пізнавальною діяльністю (П.Я. Гальперін) [12]. Визначено доцільність конструювання навчального процесу з урахуванням психічних закономірностей розвитку особистості (П.Я. Гальперін, Л.В. Занков, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін).

Відомі дослідники (Г.С. Костюк, Г.М. Леушина, Н.О. Менчинська, М.М. Поддьяков) визнають, що продуктивність оволодіння знаннями й розвиток дітей – це доцільне їх поєднання [17; 19; 21; 24]. На жаль, таку проблему, як навчання та розвиток, неможливо вирішити простим збільшенням обсягу знань та розумових операцій (Є.М. Кабанова-Меллер, Дж. Брунер) [8]. Ця проблема гальмувалася ще й тим, що провідні дослідники в галузі історії дошкільної педагогіки (Г.М. Леушина, Є.І. Тихеева) розглядали питання розвитку в контексті інших проблем: розвитку мовлення, організації занять [19].

Таким чином, в основі розвитку дитини лежать кількісні та якісні зміни, що відбуваються під тиском внутрішніх і зовнішніх факторів, тобто кількісні зміни зумовлюють якісні зміни. Якісне перетворення можливе лише як заперечення старого стану. Зовнішні й внутрішні фактори можна розглядати як активну взаємодію біологічних, суспільно-історичних та онтогенетичних факторів.

В основу педагогічної системи розвитку дітей дошкільного віку покладено твердження про наслідування, точне повторення та копіювання дій

дитиною як основний шлях присвоєння соціально значущого досвіду. Конкретно-історична та соціальна природа розвитку розглядається з позицій взаємодії філогенезу й онтогенезу.

Успіхи шкільної дидактики безпосередньо вплинули на організацію досліджень у галузі дошкільної педагогіки. Цьому сприяли праці з аналізу соціально-педагогічних проблем сучасної освіти (С.У. Гончаренко, Ю.М. Мальований), визначення ролі особистості педагога та його майстерності (І.А. Зязюн) [16], вивчення інноваційних процесів освіти (В.Ф. Паламарчук), принципів організації освітньо-виховного процесу (І.Д. Бех), основ сімейного виховання (В.С. Заслуженюк), взаємозв'язку освіти та культури (О.Я. Савченко), психологічних основ гуманізації освіти (Г.А. Балл) [4].

У 50–60-х рр. ХХ ст. розроблено нові освітні підходи, підготовлені історичними працями Ф.М. Блехер, П.П. Блонського, Є.І. Радіної [5; 6]. У дошкільній педагогіці міцно утверджується концепція дидактики дитячого садка, автором якої була О.П. Усова [25]. Науково обґрунтовано необхідність систематичного навчання у формі щоденних занять, положення про зміст знань і вмінь, які має засвоїти дитина цього віку, щоб досягти високого рівня загального розвитку та готовності до навчання в школі. Дослідження Г.П. Усової дали змогу виділити навчання як засіб прямого й безпосереднього впливу виховання на дітей та їх розвиток. Було висунуто дидактичне положення про дві категорії знань. Тільки в процесі спеціального навчання на заняттях діти засвоюють найбільш складні систематизовані знання, які мають важливе значення для розвитку дитини. Концепція дидактики дитячого садка визначила інтенсивний пошук ефективного вирішення освітніх завдань. Вершиною “піраміди” концепції дидактики дитячого садка стали освітні функції навчання, які міцно укорінилися у виховному процесі.

Щоб ефективно “добувати” знання про навколишній світ, від дитини вимагається вміння бачити навчальне завдання, тобто знаходити загальний спосіб його вирішення. Аналіз же масової педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах дає підстави стверджувати, що чим молодша дитина за віком, тим більше вона відхилятиметься від навчального завдання й трансформуватиме його в перцептивне, практичне або ігрове. Молодші ж дошкільники мимоволі замінюють зміст навчального завдання на свій власний і обирають дію, адекватну цьому власному завданню. А дії контролю, тобто зіставлення власних дій зі зразком, та їх оцінювання досить примітивні й недиференційовані. Якщо навчальне завдання буде зведене до практичного, а навчальні вміння матимуть інший рівень орієнтування та виконання, тоді навчання як форма психічного розвитку трансформується в інші види діяльності.

Багато дослідників з дошкільної педагогіки зробили успішні спроби відійти від поняття “навчальна діяльність дошкільників”. Найбільших успіхів щодо цього було досягнуто професором К.Й. Щербаковою та її учнями. Під керівництвом професора К.Й. Щербакової були фундаментально розглянуті поняття “пізнавальна діяльність дошкільників”, “пізнавальна

активність дошкільників”, методи, засоби, форми розвитку пізнавальної діяльності дитини, що привело до успішного захисту ряду дисертацій і створення наукової школи [26].

Фонд знань дитини збагачується за рахунок найважливіших пізнавальних процесів: відчуття, сприймання, пам’яті, уяви, мислення. Чуттєва картина світу базується на відчуттях і сприйманнях. Пам’ять допомагає відновлювати у свідомості образи минулого, мислення та пов’язувати їх з нинішніми, а уява – будувати образні моделі навколишньої дійсності. Психологічні дослідження (Б.Г. Ананьєв, З.М. Богуславська, Л.А. Венгер, П.Я. Гальперін, О.В. Запорожець) [1; 10; 12; 15] підтверджують велике значення розвитку вищих психічних функцій у дошкільному дитинстві. У цьому контексті особлива увага приділяється еталонам як сенсомоторним стимулам, які розкривають істотні та головні властивості предметів і впливають на узагальнення й систематизацію знань (Л.А. Венгер, О.В. Запорожець,) під керівництвом дорослого (З.Н. Борисова, В.І. Логінова, А.Я. Зоріна, Н.І. Кондакова, Л.П. Горський, Н.І. Непомняща) [22; 23].

Висновки. Розвиток дитини – це відчуття, сприймання, пам’ять, уяви про навколишній світ, наочно-дійове, наочно-образне мислення, за допомогою яких формується чуттєва картина світу, збагачується фонд знань. Кожний новий рівень розвитку дитини зумовлений внутрішніми й зовнішніми причинами та рядом суперечностей, які недостатньо описані з погляду закономірностей. Складність проблеми полягає в розкритті внутрішніх процесів розвитку дитини та впливу комплексу зовнішніх соціальних факторів на цей розвиток. Неможливо вирішити наукову проблему простим збільшенням обсягу знань та розумових операцій, як результат навчання й розвитку дитини. Але експериментальні дослідження свідчать про ефективність засвоєння знань дитиною під керівництвом дорослого з використанням відповідної групи методів і дидактичних засобів, які спираються на взаємодію розвитку, дозрівання й навчання дитини.

Література

1. Ананьєв Б.Г. Особенности восприятия пространства у детей / Б.Г. Ананьєв, Е.Ф. Рыбалко. – М. : Просвещение, 1964. – 254 с.
2. Артемова Л.В. Дидактические игры и упражнения в детском саду / Л.В. Артемова, О.П. Янковская. – К. : Рад. школа, 1977. – 126 с.
3. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю.К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 191 с.
4. Балл Г.А. Понятие задачи в исследовании и проектировании педагогического процесса / Г.А. Балл // Советская педагогика. – 1984. – № 11. – С. 54–59.
5. Блехер Ф.Н. Дидактические игры и занимательные упражнения в первом классе / Ф.Н. Блехер. – М. : Просвещение, 1964. – 184 с.
6. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 т. / под ред. А.В. Петровского. – М. : Педагогика, 1979.
7. Богуш А.М. Речевая подготовка детей к школе / А.М. Богуш. – К. : Рад. школа, 1984. – 176 с.
8. Брунер Дж. О познавательном развитии. Исследования развития познавательной деятельности / Дж. Брунер. – М. : Просвещение, 1971. – 100 с.
9. Валлон А. Психическое развитие ребенка / А. Валлон. – М. : Просвещение, 1967. – 196 с.

10. Венгер Л.А. Психология / Л.А. Венгер, В.С. Мухина. – М. : Просвещение, 1988. – 336 с.
11. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1956. – 263 с.
12. Гальперин П.Я. Введение в психологию / П.Я. Гальперин. – М. : Педагогика, 1976. – 334 с.
13. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении (Логико-психологические проблемы построения учебных предметов) / В.В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1972. – 424 с.
14. Занков Л.В. Избранные педагогические труды / Л.В. Занков. – М. : Педагогика, 1990. – 424 с.
15. Запорожец А.В. Формирование восприятия у дошкольников / А.В. Запорожец, Л.А. Венгер. – М. : Просвещение, 1968.
16. Зязюн И.А. Учитель: Экспериментальная целевая программа. “Школа – пед. вуз. – школа” / И.А. Зязюн. – Полтава, 1985.
17. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С. Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
18. Кочетов А.И. Педагогическое исследование / А.И. Кочетов. – Рязань, 1975. – 177 с.
19. Леушина А.М. Формирование элементарных математических представлений у детей дошкольного возраста / А.М. Леушина. – М. : Просвещение, 1974. – 368 с.
20. Люблинская А.А. Воспитателю о развитии ребенка / А.А. Люблинская. – М. : Просвещение, 1972. – 256 с.
21. Менчинская Н.А. Вопросы обучения и воспитания / Н.А. Менчинская // Советская педагогика. – 1979. – № 9. – С. 34–41.
22. Метод научной педагогики Марии Монтессори / сост. и ред. книги З.Н. Борисова, Р.А. Семерникова. – К., 1993. – 130 с.
23. Непомнящая Н.И. Психологический анализ обучения детей 3–7 лет (по материалам математики) / Н.И. Непомнящая. – М. : Педагогика, 1983. – 112 с.
24. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника / Н.Н. Поддьяков. – М. : Педагогика, 1977.
25. Усова А.П. Обучение в детском саду / под ред. А.В. Запорожца. – 3-е изд., испр. – М. : Просвещение, 1981. – 176 с.
26. Щербакова Е.И. Методика обучения математике детей дошкольного возраста / Е.И. Щербакова. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1985. – 247 с.
27. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – М. : Владос, 1999. – 358 с.
28. Ярмаченко Н.Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А.С. Макаренки / Н.Д. Ярмаченко. – К., 1989.

ХАУСТОВА О.В.

ТЕХНОЛОГІЯ ІНТЕГРАТИВНОГО АРТ-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛЯ

Розвиток духовного потенціалу вчителя в ускладнених соціокультурних та соціально-економічних умовах життя і праці є актуальною проблемою сьогодення. Багатий духовний світ учителя є одним із джерел розвитку духовності учнів, що зумовлює сконцентрованість наукових пошуків на проблемі сприяння вчителю в самовдосконаленні його інтелектуальних, етичних та естетичних потенцій. Питання про шляхи впливу на духовний потенціал учителя в умовах технологізації освіти знаходиться в площині сучасних психолого-педагогічних технологій. Актуальним стає завдання